

EGYHÁZASHETYE

TELEPÜLÉSKÉPI ARCULATI KÉZIKÖNYV 2017

TARTALOMJEGYZÉK

- 1 Bevezetés
- 2 Egyházashetye bemutatása
 - A tágabb környezet
 - Természetföldrajzi környezet
 - Általános leírás
 - Közigazgatási terület térképe
- 3 Építészeti örökség
 - Belterület leírása és térképe
 - Jelentős objektumok
- 4 Településképet meghatározó terület
 - Beépítésre nem szánt terület
- Ajánlások
 - Telepítés
 - Magasság
 - Tető hajlásszög és tetőforma
 - Kerítések, kapuk
- 6 Közterületek, növényzet
- 7 Impresszum

A település képe, az utcák, házak, vagyis lakókörnyezetünk megjelenése mindennapi életünk része, mindennap hat ránk, befolyásolja közérzetünket, munkakedvünket, akkor is, ha nem gondolunk rá, nem tudatosulnak a benyomások, mert a megszokás elszürkíti a képet. Fontos téma tehát a környezet, nemcsak fizikai létében, hanem lelki hatásában is.

Ez a kis kézikönyv arra vállalkozik, hogy felmutatva falunk értékeit, segítsen tudatossá válni mindenkinek e témában. Segít eligazodni az építészet tárgykörébe tartozó fogalmak között, segíti megőrizni az identitásunkat jelentő, befolyásoló múltbéli életünk emlékeit. Nem a tervezői szabadság megbéklyózása a cél, hanem - éppen a megismertetés által – annak szabadságát kiteljesíteni. Az, hogy a környezetünk jellege, karaktere, egysége megmaradjon, az minden helybeli polgár, tisztségviselő és szakember közös érdeke.

Egy épület, egy ház szoros kapcsolatban áll a környezetével, közeli és távolabbi szomszédjaival, végső soron az egész településsel. Egy kapcsolat pedig akkor lehet igazán gyümölcsöző, ha a felek megismerik és becsülik egymást, békében élnek egymás mellett, vagyis mindenki arra törekszik, hogy a saját érdekén túl a közösség, a község érdeke se szenvedjen csorbát.

EGYHÁZASHETYE BEMUTATÁSA

2

Egyházashegye Kemenesalja déli részén, a Ság és a Kis-Somlyó között, a Kissomlyó hegyhez közel, a Kodó patak völgyében helyezkedik el.

A TÁGABB KÖRNYEZET

Kemenesalja területe kilencven-száz négyzetkilométer, tengerszint feletti átlagos magassága százötven-százötven méter. Legmagasabb pontjai a Ság-hegy (291 méter) és a Kis-Somlyó (235 méter). A vidék természetes határa nyugatról a Kemeneshát, keletről a Marcal völgye, délről pedig részben a Kemeneshát, részben a Vas-zalai-dombvidék. Nyugat és délnyugat irányában Kemenesalja a Kemeneshátban folytatódik, északról a Rába szegi. Az éves átlagos csapadékmennyiség 633 milliméter. A legcsapadékosabb hónap a július (74,4 milliméter), csapadékban legszegényebb a január (37,2 milliméter). Maga a „kemenes” elnevezés szláv jövevényszavunk, jelentése kő, kavics, kavicsos. Az emberi környezet és a kultúra több ezer éves errefelé. A rézkor óta folyamatos leletanyagot találnak itt a múltat faggató régészek. A középkorban a karakói ispánsághoz tartozott a Kemenes-vidék. E megszűnő megyeszervezet egyházi maradványa lehetett a XIV. századi oklevelekből ismert hetyei és bokodi főesperesség. A vidék vallási központja a bencések dömölki apátsága volt, alapítási idejét és alapítójának személyét is homály fedi. A protestantizmus elterjedésével a nemesség döntő része áttért az új hitre. A Kemenesaljára látogatónak ma is az egyik legszembetűnőbb élménye lehet, hogy a települések többsége római katolikus és evangélikus templommal is büszkélkedhet. A török hódoltság idején az egyházi működés szünetelt.

A mára földrajzi fogalommá vált „kemenes” sokáig politikai fogalom is volt: a „kemenesi districtus” (kerület) hol két, hol három szolgabírói járásra oszlott: az alsó- és felső-kemenesire, valamint a kiscellire. A járások élén a szolgabírák, a kerület élén a főszolgabíró állt.

Kemenesalját „oly tiszta és csinos magyar nép lakja, melyhez hasonlót hiába keresnénk hazánkban” – írta Kazinczynek 1811-ben a magyar költészet falunkban született géniusza, Berzsenyi Dániel.

TERMÉSZETFÖLDRAJZI KÖRNYEZET

Egyházashetye a Kemenesalja kistáj területén fekszik. Környéke részben sík, részben hullámos, jellegzetes kemenesaljai táj. Mindössze másfél kilométerre emelkedik a Kissomlyó hegy vulkanikus magaslata, lábánál kisebb erdőkkel, oldalain szőlőültetvényekkel. A falu déli, dombosabb határát erdők borítják, míg a lapályosabb, Kodó menti területeken szántókat és réteket találunk. A terület felszín alatti vizekben is meglehetősen gazdag, ezt többek között a közelben lévő borgátai, mesteri, celldömölki és sárvári termál- és strandfürdők jelzik.

Egyházashetyét ugyan nem szelik át fő közlekedési utak és a vasút is elkerüli a települést, megközelítése gépkocsival igazán egyszerű. A közelben halad ugyanis a Budapest- Graz közötti, 8. számú, országos főútvonal és a Balatont Sopronnal (és Ausztriával) összekötő 84. számú főút, amelyről Borgátánál letérve hamarosan elérhetjük a települést. A Kemenesalja legnagyobb városától, Celldömölkől 12 km-re, a második legnagyobb városától, Jánosházától 11 km-re, a megyeszékhelytől, Szombathelytől pedig 48 km-re fekszik.

Kemenesalja térkép ide!

A TELEPÜLÉS ÉPÍTÉSZETI ÖRÖKSÉGE

3

BELTERÜLET ÁLTALÁNOS LEÍRÁSA

Egyházashetye egy jellegzetes, kemenesaljai falu, több utcával és szalagtelkes, ún. „fésüs” beépítéssel. Érdekessége, hogy négy utca (Kossuth, Béke, Berzsenyi és Petőfi utcák) által határolt terület, ami a település mértani közepének tekinthető, lényegében „üres”, mert többnyire az utcákra merőleges tetőgerincű, hosszú házak udvarai, kertjei foglalják el ezt a területet, melyből a „papkert” a legjelentősebb rész. A papkert a parókiához tartozó földdarab, a plébánia létfenntartásához járult hozzá. Az említett négy utca egyfajta körbejárhatóságot biztosít a településen belül.

A falu tényleges gazdasági, közigazgatási, szellemi központja, a fentiek okán kiszorulva a falu közepéből. A Berzsenyi utca kibővült, tér jellegű részén található: polgármesteri hivatal, bolt, templom, paplak, művelődési ház, a „kastély”, (amely régebben iskola volt) és a termelő szövetkezet (mostanra mezőgazdasági RT) igazgatási, központi épületei. Ide kapcsolódik még az orvosi rendelő és a falu nevezetessége, Berzsenyi Dániel szülőháza, melyben ma múzeum, és könyvtár működik.

Az előzőekben már taglalt, korlátozott megközelíthetőség (vasút nincs, csak mellékutak vezetnek ide) lehetett oka annak, hogy a település szerkezete, képe, az épületek döntő százaléka megmaradt a múlt hírnökének. Fejlesztések, új épületek nem nagyon épültek, az államosítás utáni funkcióváltások jelezték csak a történelmi környezetváltozást. Ez a mai napig is így van, új létesítmények, munkahelyek nem

létesülnek, a falu népessége előregszik, fogy. Ez a hátrányosnak is mondható sors egyben a település mostani arcának legfőbb értékét adja: megmaradt klasszikus megjelenésű, magyar falunak, melyet sem a háborúk, sem a falvak képében talán még nagyobb károkat okozó „modernizálás” (kockaház, sáttetővel) sem pusztított el. Ezt az örökséget, ezt az adottságot, mint érdekes dokumentumot kell átmenteni az utókornak.

A jelenlegi falukép lehetőség szerinti megőrzése nem jelenti egyben a korszerűtlenség konzerválását, mert a világ halad és az itt élők, az itt dolgozók jogos igénye a korszerű, komfortos környezet, a technikai fejlődés adta lehetőségek használata. Nem skanzent, múzeumot szeretnénk csinálni a faluból, hanem egy jellegét megőrző, élhető települést Ellentmondásnak tűnhet, pedig nem az, hogy az öreg épületek adjanak keretet a mai igényeknek. Megfelelő alaprajzi átalakításokkal a régi házak is alkalmasak mindarra, amit ma elvárhatunk egy otthontól és új épületet is lehet építeni úgy, hogy az utcák, a település egységes képét ne rombolja szét. Jó pár példa van a faluban arra, hogy régi épület korszerű belsővel eleget tud tenni a benne lakók kényelmének és a karakteres falu-képnek egyaránt.

Belterület térképe ide!

Egy település épületállományának döntő többségét, értelemszerűen, az ott élők lakóházai teszik ki, vagyis ezek mikéntje adja a település képét, adja a jellegét, karakterét. A középületek, bár általában jelentősen nagyobbak a lakóházaknál, mégis csak hozzájárulni vagy ellenkezni tudnak a jelleggel, mivel arányaiban kevés a számuk. Ezért fontos a lakosság segítő egyetértése, mert nélkülük lehetetlen volna bármi célt elérni egy település képével kapcsolatban.

Egyházashetye építészeti karakterét egyértelműen a fésűs beépítés aránylag szűk telkein álló, utcára merőleges tetőgerincű, oromfalas, egyszerű formájú, hosszú házak sora adja. Méreteiket lényegében az akkori építési technika és a fafödémek fesztávja határozta meg. (Lakóházban kevés a többtraktusos, (középső teherhordó falas) megoldás, általában csak a utcával párhuzamos tetőgerincű épületeknél fordul elő.) A „hosszú ház” formának praktikus előnye is van: formailag könnyen toldható, rövidíthető, ahogyan az élet változásai megkívánják.

A házakat általában helyben vagy a közelben fellelhető anyagokból (sághegyi kőtörmelék, kő, agyag, vegyes falazat) építették, ennek megfelelően 50-60 cm vastag falakkal. Téglát csak a sarkoknál, nyílászkereteknél (ahol fontos volt a pontos méret) használtak. A tetőszerkezetek egyszerűek, fedésük régen kézi vetésű aprócserép volt, mára inkább már gyári cserép váltja fel. Zsupp vagy nádfedésű ház nincsen a faluban. A tetőformák is egyszerűek, a cserép fedi az oromfalak tetejét is. A nehezebben kivitelezhető és több karbantartást igénylő, de díszesebb, ún. „macskalépcsős” oromfal egyetlen házon van csak. A falfelületek vakoltak, meszeltek, vakolatdíszítés nem nagyon van.

Jellemző és fontos tulajdonsága a régi faluképnek, hogy nincsenek előkertek, az utcai homlokzati fal határolja a gyalogjárdákat. Ez a tény nagyon karakteres, határozott utcavonalakat ad, szinte városias az utcakép. Később megjelentek az előkertek, de ma is a régi beépítési mód hangsúlyosabb a faluban. Fontos elemei az utcaképnek a kemenesaljai falvakban, de különösen Egyházashetyére jellemző, épített, falszerű kerítések, - helyi szóhasználattal bástyák – melyek a házak utcai homlokzatának folytatásaként épültek és adnak nagyon határozott térfalat. A bástyák általában cseréppel fedettek, de a műkő fedlapok is elterjedtek.

JELENTŐS OBJEKTUMOK

Szerves részei a falu képének a középületek vagy középület jellegű építmények, emlékművek, szobrok. Első sorban megemlítendő a falu leghíresebb szülöttje, Berzsényi Dániel, akinek a szülőháza, emléktáblával megjelölve, ma múzeum és könyvtár. Maga az épület nem nagyon haladja meg a lakóházak méreteit, de a legismertebb épülete a falunak. Műemléki védetség alatt áll.

A falu képében legfeltűnőbb motívum a templom és az emeletes (!) „paplak”, félkör alaprajzú bástyával körbevett együttese. Barokk kori építmények, egyházi tulajdonban vannak és természetesen műemléki védetség alatt állnak. A közelmúltban komoly felújításon esett át a két épület, sajnos a körítő bástya tatarozása még várat magára és a templomkert is kíván még törődést. A paplak, helyben lakó plébános híján, jelenleg üresen áll, de az egyház szándéka létrehozni benne egy, a megváltozott munkaképességűeknek munkahelyet adó, Szent Jakabról elnevezett foglalkoztatási központot.

A másik, legjelentősebb épülettömegű ház a faluban, a templom együttes közvetlen közelében álló, a helyiek által „kastély”-ként aposztrofált, emeletes úrilak, mely a Gotthárd, majd a Felsőbüki Nagy –családok birtokában volt és az uradalom központját jelentette. Az államosítás utáni évtizedekben iskolaként működött és az iskola megszűnése (centralizálás) óta lényegében üresen áll. Kis részében képzőművészeti galéria működik és ad valami életet a jobb sorsra érdemes háznak. A falu szándéka szerint idegenforgalmi célú hasznosítása lenne ideális, de ezt a célt, anyagiak híján és a projekt nagyságrendje okán, csak befektetőkkel lehet realizálni.

A kastély mellett-mögött a volt uradalom gazdasági épületei állnak néhány hektárnyi területen. A legjelentősebb két ház, az uradalmi mintaistálló impozáns belsejű, szénapadlással megemelt tömegű épülete ma is használatban van és megfelelően karbantartva látható. A másik, az igencsak komoly méretű magtár sajnos már rom, a pusztulás szélén áll, de a tulajdonviszonyok miatt beavatkozásra nincsen lehetőség. A kastély és az istálló között álló volt gazdasági épület a termelőszövetkezet, ma mezőgazdasági Zrt, igazgatási központja és ennek megfelelően jó állapotú.

A volt uradalmi iskola épületében a polgármesteri hivatal és a falu egyetlen boltja kapott helyet, így e ház sorsa is biztosítottnak látszik a jövőben.

Egyházashetye egyetlen újabb-kori középülete a 70-s években épült Művelődési Ház., mely a kastély és a Berzsényi-ház közvetlen közelében épült fel, lényegében a kastély bástyával körbevett parkjában. Tervezőjét dicséri, hogy magastetős cseréppel fedett házat tervezett, így aránylag jól belesimul a környezetébe, mégha a helye vitatható is. Egy alapos, mindenre kiterjedő felújítás lassan időszerűvé válik ezen az épületen is, bár részleges tatarozás (tető) a közelmúltban már történt.

Emlékművek, szobrok, bár szerves részei a falu képének, de méretük okán arra csak kevés befolyásuk van, inkább az elhelyezésük, helyük, környezetük fontos ebből a szempontból. A részletes taglalásuktól ezért eltekintenek, csak leltárszerű felsorolást adok: Berzsényi szobor, Berzsényi ivókút, Berzsényi emléktábla, Kunos Endre emléktábla, világháborús hősi emlékmű, szentháromság szobor és a templom udvarán álló feszület.

Településképet meghatározó terület

4

Az eddig leírt és ismertetett történelmi, gazdasági okok miatt és a település méreteire tekintettel, Egyházasbényén nem különíthetők el különböző beépítési karakterű területek, a falu egésze többé-kevésbé egységes képet ad, minden tekintetben.

Legfeljebb a régebbi és a kicsit újabb falu-részeket próbálhatnánk meg elkülöníteni, de ez is feleslegesnek tűnik, mivel a „kicsit újabb” részek is a régebbi mintát követve épültek be, legalábbis túlnyomó többségben. Ezért a falukép megőrzése érdekében tett „Ajánlások” is az egész belterületre vonatkoznak, mert megszívlelésük mindenhol javítja majd a jelenleg is egységesnek mondható arculatot.

BEÉPÍTÉSRE NEM SZÁNT TERÜLET

A falu jelenlegi belterületén kevés beépíthető terület van. Mindösszesen a foghíjak pótlása lenne kívánatos, de a történelmileg kialakult utca, utcabővület, tér bármiféle csonkítása, módosítása nem kívánatos építészeti szempontból, egyetlen kivételtől eltekintve.

Ez a kivétel pedig a falu három fő megközelítési irányából az egyikkel (Celldömölk, Jánosháza, Boba elől) éppen szemben lévő „lyuk” vagyis a parkert, Hangsúlyozom, hogy építészeti szempontból volna jó befoltozni egy épülettel (pl egy melegkonyhas kis vendégfogadóval) ezt a „nyílást”, bezárva ezzel a kört. A terület tulajdonosával és egy befektető-vállalkozóval történő egyeztetés még a jövő feladata lehet.

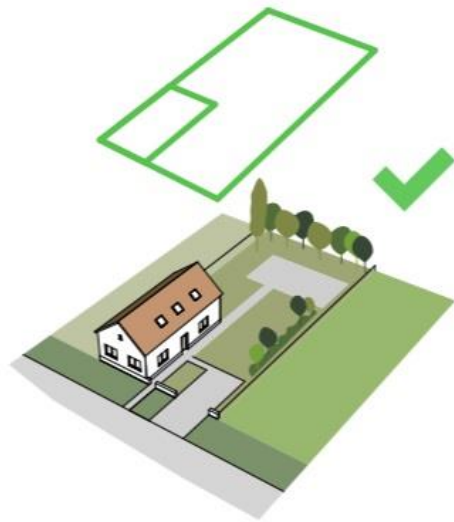
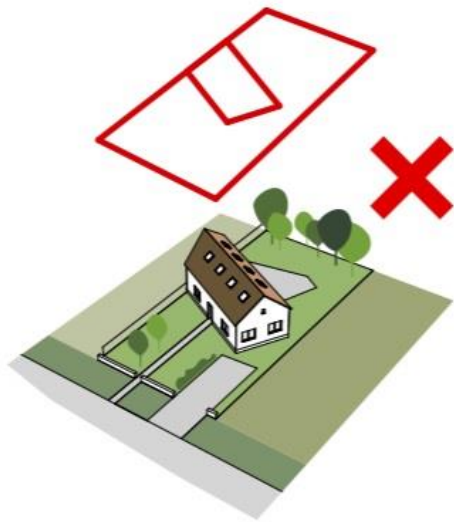
Az elég valószínűtlen nagyobb beruházásra vagy tömeges építési igényre csak a falu külterületén, a közigazgatási határokon belül volna mód.

Ajánlások

5

Az alábbiakban megszívlelendő megoldásokat sorolunk, melyek az egyes embereknek, a tervezőknek, az építetőknek vagy csak egyszerűen az itt lakóknak kíván segíteni a szándékolt falukép megőrzése érdekében.

TELEPÍTÉS

MAGASSÁG

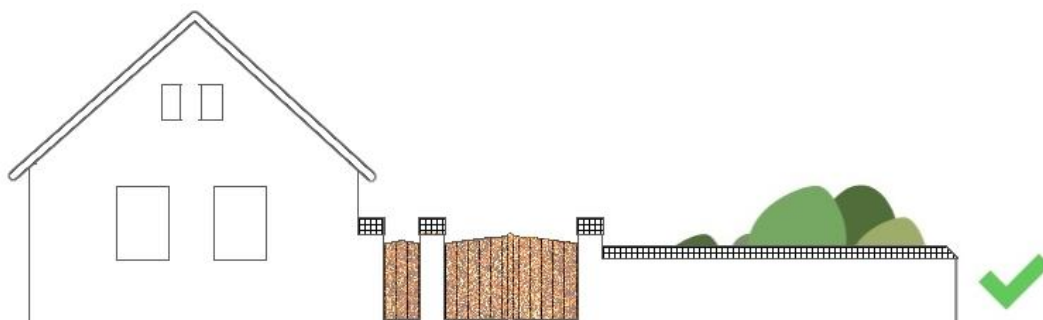

TETŐ HAJLÁSSZÖG ÉS TETŐFORMA

KERÍTÉSEK, KAPUK

Mint arról már fentebb szó volt, Egyházashetyén jellemzően a járdavonalig kitolva, előkert nélkül épült a lakóházak jelentős hányada. Ezeknél a házaknál kézenfekvő volt a homlokzati falmeghosszabításában falazott kerítés, mely a telek teljes szélességében megépült. Utcára néző, külső oldala sík, a kapuk melletti pillérek a belső oldalon ugranak csak ki a falból. A kerítést és a pilléreket cserépfedés védte, bár később megjelent a kéményfedkövekhez hasonló, műkő anyagú fedés is. A falazott „bástyához” általában tömör deszka-kapu társul.

Az előkertés beépítésnél mások a szempontok. Ilyen esetben visszás lenne a tömör, falszerű kerítés a homlokzati faltól 2-3 méterre, mert az így kialakuló zugban növény nem él meg, ezt a területet meg nem igazán lehet egyéb célra használni. Tehát ilyen beépítésnél az áttört kerítés a jó döntés, legfeljebb alacsony lábazattal és pillérekkel.

Ilyen esetekben célszerű a kapunak is hasonló, áttört jellegűnek lenni

